

УДК 37.034: 130.122

Н. В. Поліщук
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики професійної освіти
Рівненського державного гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СЕНСУ ЖИТТЯ В КОНТЕКСТІ ВИХОВАННЯ СВІТСЬКОЇ ТА ХРИСТІЯНСЬКОЇ ДУХОВНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ

Становлення України як молодої держави європейського типу супроводжується проблемами, що пов'язані зі світоглядом, свідомістю, культурою, моральним і духовним потенціалом людини й суспільства загалом, а також із виробничими, науковими й технічними, інформаційними, технологічними, кліматичними, екологічними та демографічними, соціальними й політичними, воєнними, освітніми, а отже, філософськими й педагогічними проблемами, які виникли на зламі другого і третього тисячоліть унаслідок широкого розгортання інформаційно-високотехнологічного науково-технічного прогресу (далі – ІВТ НТП), що породив колосальні зміни не тільки в природному середовищі, а й у діяльності всіх сфер життя й виробництва, а особливо в духовності та моральності молоді, яка уособлює майбутнє земної цивілізації. Без використання нового способу філософсько-освітнього осмислення ІВТ НТП, а сьогодні вже його наслідків, основним із яких є можливість виникнення третьої світової термоядерної війни, яка знищить не тільки людство, а й усі інші форми життя на ній, і геокосмічні загрози для нашої планети, що є космічним життєвим комплексом для людства й усієї живої природи, і без зміни методології освіти та виховання молоді, які мають стати антропокосмічними [1] й ноологічними [2], земну цивілізацію чекає крах. Без духовного вчителя школи та викладача вишу уникнути його неможливо, а таких духовних наставників має готувати філософія освіти й християнська філософія, які мають стати навчальними та виховними дисциплінами в педагогічних вишах.

Серед філософських проблем, які не втрачають своєї актуальності протягом усієї тисячолітньої історії людства, одне з чільних місць належить питанням духовного й морального становлення особистості. Розвиток духовно-моральної сфери – основа особистісного та суспільного розквіту. Саме вона детермінує реалізацію особистісних програм як інтер-, так і інтрафілософського спрямування. У філософії й етиці, педагогіці та психології вчені неодноразово зверталися до аналізу природи духовно-моральної свідомості, сутнісних характеристик, механізмів її формування. Проте проблема залишається відкритою як для теоретичного, так і експериментального вивчення. До того ж соціально-економічні процеси та глобальні цивілізаційні кризи останнього періоду не лише не знизили її актуальності, а й, навпаки, загострили цю й інші проблеми. Вирішенню цих проблем, пошукам шляхів переборення вже наявних і можливих криз у майбутньому людству у XXI ст. доведеться присвятити всі свої інтелектуальні, освітні, виховні й духовні сили, бо від цього залежить майбутнє всіх нас, майбутнє людства, адже нині відбувається величезне пришвидшення життя, темпів розвитку науки й техніки, інформатизації, інновацізації, телекомунікації, освоєння космосу, а на їх основі виробництва та економіки загалом, необхідності вдосконалення соціальної інфраструктури, загального піднесення тону нашого життя, духовно-морального становлення молодого покоління. Ні одна з вищезгаданих проблем не може бути вирішена без докорінних якісних змін в освіті, у духовності й моральності кожної молодої людини. Тільки це забезпечить її відповідність новим умовам життя у XXI і наступних століттях. Без пробудження таких моральних феноменів, як совість, людяність, відповідальність, почуття власної гідності, творча ініціатива, досить складно розраховувати на поліпшення ситуації в державі, особливо в епоху ІВТ НТП, який технізує й кібернетизує свідомість кожної

особистості, витісняє з неї найсвятіші почуття та емоції. Тому тільки духовно розвинені особистості здатні об'єднати людей і стимулювати національне відродження України, забезпечити громадянський мир і злагоду в суспільстві [3].

Із висловленого вище випливає, що освітня структура також має зазнавати безперервних змін, адже основними духовними орієнтирами освіти є самостійність, самодостатність, здатність особистості до самоствердження, самореалізації і творчої активності. У цьому зв'язку роль учителя в сучасному світі надзвичайно велика.

В. Кремень акцентує увагу на тому, що «в межах освітнього простору, в контексті філософії людиноцентризму необхідно обґрунтувати нове адекватне знання про людину. Це повинно бути таким знанням, у якому всебічно обґрунтовується необхідність безумовної переваги духовно-моральної сторони, на основі якої й формується особистість. Без такого знання не буде культурно-інтелектуального зростання, здатного в перспективі призвести до перетворення людства. І все це неможливо поза філософією освіти, контекстом людиноцентризму, які становлять домінуючу освітнього простору» [4, с. 5]. У вік бурхливого ІВТ НТП отримані знання швидко «старіють», у зв'язку з цим фахівець має все життя навчатися, займатися самоосвітою, без чого неможливий подальший ІВТ НТП [5]. Щоб скористатися плодами ІВТ НТП, людство повинно передусім забезпечити прогрес духовний. Тенденції сучасного ІВТ НТП можна оцінювати оптимістично й песимістично, але в будь-якому випадку розвиток науки й техніки (особливо комп'ютерної) вимагає глибокого вивчення, розуміння та енергійних дій, спрямованих на нейтралізацію шкідливих впливів ІВТ НТП, зокрема, й за допомогою зростання духовності молоді. Зі всіх сфер суспільного життя найскладнішою, але водночас і найважливішою для існування соціальних явищ і процесів виявляється духовне життя суспільства, оскільки саме тут виробляються, закріплюються, вдосконалюються та передаються від покоління до покоління, від людини до людини ті предметні, смислові й ціннісні орієнтири, які необхідні й для життя суспільства, і для життя окремої людини. Сьогодні найважливішим є питання, яку систему освіти та виховання можна вважати оптимальною щодо збагачення духовного потенціалу суспільства. До основних елементів духовного життя зараховують усю ту сукупність думок, норм, ідей і принципів, які пов'язані з функціонуванням найважливіших сфер суспільного життя: економічної, правової, моральної свідомості, мистецтва (ширше – естетичної свідомості), архетипів колективного несвідомого [6, с. 364]. Духовний сенс життя людини нині зводиться до таких етичних норм: навчайся все життя; твори науку, нові технології й техніку; не вбий; не кради; не зраджуй: ти завжди відповідальний за тих, кого наблизив до себе; не свідчи брехливо, уникай неправди; не бажай того, що належить іншим; люби та шануй батьків і дітей своїх; люби працю і працю сумлінно; не завдавай шкоди навколишньому світові; остерігайся згубних звичок; будь милосердним і поважай інших: чини з іншими так, як хотів би, щоб чинили з тобою. Якщо кожний українець буде виконувати ці заповіді, то можна буде стверджувати, що духовно-моральні якості української нації базуються на нормах загальнолюдської моралі, принципах якої є стриманість, поміркованість, доброзичливість, безкорисливість, гостинність, виконання культурних, етичних і естетичних норм поведінки в суспільстві, виключаючи грубість, чванство, пихатість, нетерпіння, недовіру й, навпаки,

включаючи повагу до історичного минулого народу, його мови, культури і традицій, турботу про долю України, дбайливе ставлення до природи, народних надбань [7].

Філософія з повним правом розглядає життя на трьох рівнях: 1) життя Божественне; 2) життя природне; 3) життя людське. Але лише особистості людського життя як представники розумного життя у Всесвіті ставлять питання про сенс життя. Життя людини – це складне та суперечливе намагання перебороти прірву між духовним і тілесним принципами, між власним скінченим життям і вірою в безсмертя Бога. Таке розуміння сенсу життя і його драматизму проголосили представники неоплатонізму, а пізніше ця позиція знайшла своє продовження й нове вирішення в християнській філософії, поєднуючись у ній з образами гріховності людської природи, її недосконалістю, а отже, неповноти життя, а також тих благ, які людина отримує в ході свого земного життя [8].

Пошуками сенсу людського життя пронизана вся історія філософії. «Пізнай себе» в розумінні пізнання сенсу власного життя висунув як провідну ідею філософії ще Сократ. Над складовими частинами сенсу життя розмірковували Будда та Конфуцій. Пошуками сенсу життя займалися філософи всіх часів: Платон, Аристотель, Діоген Синопський, Епікур, Лукрецій Кар, Сенека, Монтель, Шопенгауер, Фромм, Ніцше, Енгельс, Дарвін, Пастер, Фрейд, Цюлковський, Чижевський, Вернадський тощо. Проблеми вибору сенсу життя, зокрема, присвячені роботи філософів-екзистенціалістів XX століття: Альбера Камю, Жан-Поль Сартра, Мартіна Хайдеггера, Карла Ясперса; представника нігілізму Фрідріха Ніцше, філософа-позитивіста Людвіга Вітгенштейна. Прагматичний підхід до сенсу життя демонструє Вільям Джеймс, думки щодо сенсу життя викладають також представники соціальної психології: Франкл Віктор, К.Г. Юнг, А. Адлер.

Релігійний акцент сенсу життя надає М. Бердяєв. Він стверджує, що саме релігія постає інструментом пізнання сенсу існування та життя особистості. У релігії знаходиться «гносис» (знання), яке направлене на пізнання таємниць народження та існування світу, життя й людини. Зокрема, християнська філософія привнесла в життя людини обґрунтування аскетичної практики й водночас накреслила магистральний шлях дійсно повноцінного (блаженного) життя – життя в гармонії не тільки з тлінною природою, а й із вічним Богом.

У минулому відомий теолог, а останнього часу відомий атеїст С. Дулуман наголошує: «З розпадом Радянського Союзу кинуте напризволяще духовне виховання підібрали релігійні організації. Саме тому близько 70% громадян України й усіх інших пострадянських держав вважають, що в їхніх очах саме церква користується найвищим моральним авторитетом. А за нею зі значним відривом у спадному порядку йдуть школа, армія, уряд, парламент, президент, міліція й далі аж до негативної думки, що зростає, мораль торгашів, спекулянтів, бізнесменів, банкірів, олігархів, шахраїв, насильників і бандитів. Щоправда, очевидне катастрофічне падіння духовності в Україні за останні 20 років нашої незалежності не можна зараховувати лише на рахунок невмілої духовної пропаганди церковників. Це буде несправедливо. На нашу думку, у релігійних організацій є солідний резерв для посилення позитивної ефективності своєї духовної діяльності» [9].

Кожна молода людина, в тому числі учень, студент, магістр, аспірант і загалом будь-яка пересічна людина, рано чи пізно неодмінно ставить собі питання: «Який сенс мого життя на Землі?». Проте, як видно з наведеного вище списку видатних філософів, далеко не кожний, навіть високоосвічений, дорослий житель Землі може дати відповідь на це питання. Протягом усього існування життя людство шукає відповідь на це питання як причину свого існування на Землі.

Для того щоб знайти відповідь на поставлене питання, необхідно порівняти два погляди на це питання, а саме: наукового атеїзму (заперечення існування Бога) й теїзму (віра

в Бога – Творця Всесвіту), точніше Біблії, яка написана людьми, натхненними Богом. Настільки ці два погляди є різними?

Релігія існує з часів появи людини розумної (як мінімум десятки тисяч років тому). Стихійний атеїзм теж виник у глибоку давнину як історична необхідність критики релігії. Археологічні розкопки, письмові пам'ятки давнини свідчать про існування атеїстичних поглядів ще в античному світі, в період політеїстичних культів. Виникнення атеїзму пов'язане з розвитком наукових знань. Філософською, теоретичною основою атеїзму є матеріалістичний світогляд. Із моменту свого виникнення атеїзм пройшов такі етапи розвитку: атеїзм стародавніх мислителів-матеріалістів; вільнодумство й атеїзм періоду середньовіччя; атеїзм буржуазних просвітителів XVIII ст.; атеїзм революційних демократів; марксистсько-ленінський атеїзм. Зародження наукового атеїзму можна зараховувати до середини XVIII ст., коли вийшла у світ 28-томна «Енциклопедія» Дені Дідро. Атеїстична пропаганда, боротьба з виявами релігійної ідеології була в першій країні соціалізму невід'ємною частиною комуністичного виховання мас.

Завдяки працям видатних атеїстів: Л. Фейєрбаха, Ф. Ніцше, К. Маркса і Ф. Енгельса – у XIX ст. заперечення Божого існування вже набуло велетенських масштабів. Чи може Всесвіт і життя в ньому існувати без надприродної Першопричини? Чи поклоніння Творцю – лише витрачання часу? Відповіді провідних філософів тієї епохи гучні та ясні. «Так само, як нам уже не потрібен моральний закон, не потрібна нам і релігія», – проголосив Ф. Ніцше. «Релігія – це фантазія людського розуму», – твердив Л. Фейєрбах. А К. Маркс, твори якого мали значний вплив у наступних десятиліттях, самовпевнено заявив: «Я хочу звільнити свободу розуму з кайданів релігії». «Релігія буде щезати тією мірою, якою буде розвиватися соціалізм. Її зникнення має відбуватися в результаті суспільного розвитку, в якому велика роль належить вихованню» (Маркс К., Енгельс Ф. Соч. – 2-е изд. – Т. 45. – С. 474). Радянське законодавство конституційно не тільки проголошувало право свободи совісті, а й гарантувало його. Але в результаті радянського атеїстичного наступу на релігію більшість церковних будівель було зруйновано або ж секуляризовано.

Як же бути молодій людині, коли та чи інша система породила велику кількість ідей щодо питання про сенс життя? Очевидно, потрібно проаналізувати їх і вибрати корисне для себе й суспільства з обох концепцій, висунутих світськими науковцями та релігійними проповідниками.

Нині багато хто в нашій країні вважає, що сенс життя – набути матеріальне багатство. Вони гадають, що це забезпечить їм щасливе, змістовне життя. Колишній президент Сполучених Штатів Джеймс Картер із цього приводу заявив: «Ми зрозуміли, що володіти речами і грошима та користуватися ними – це ще не все, адже наше палке прагнення знати сенс життя залишається незадоволеним... Нагромадження матеріального добра, коштів не може заповнити порожнечі існування, яке не має впевненості в майбутньому чи мети».

Варто також згадати, що війни XX ст. забрали в чотири рази більше людських життів, ніж усі війни за чотири попередні століття разом узяті. Повсюдно зростає злочинність, особливо збільшується кількість злочинів із застосуванням насильства. Криза родинного життя, алкоголізм, зловживання наркотиками, СНІД, венеричні хвороби, «бомжування» та інші негативні фактори ускладнюють життя [10]. Правляча верхівка світу виявилась неспроможною знайти розв'язання багатьох проблем, що мучать людей, особливо молодих. Тому зрозумілим стає те, чому люди питають: який нині сенс життя?

У науково-атеїстичній книзі [11], яка розрахована на ідеологічний актив Радянського Союзу, подано критичний аналіз релігійного розуміння смислу людського існування, щастя людини та її місця у світі. У ній, зокрема, говориться про те, що реальний соціалізм покликаний забезпечити кожному осмислений, змістовний, який приносить почуття справжнього задоволення, сенс життям. І далі «бути

творцом і борцом, содействовать на своем месте и в меру своих способностей тому, чтобы все более полно реализовались перспективы коммунистической формации, вносить свой вклад в научно-технический прогресс, в приумножение материального, духовного и культурного богатства народа во имя мира и торжества социализма – вот в чем сегодня видят смысл жизни трудящиеся нашей страны». Зникнення в наш час зі світової арени соціалістичної формації й, відповідно, соціалістичної ідеології та атеїзму спростовує справедливість поданого визначення сенсу життя сучасної людини. Нині в незалежній Україні церква має повну свободу. Керівники держави й визначні політики активно відвідують богослужіння, отримують благословення ієрархів церкви на свої справи. Як наслідок, у країні з'явилася купа мільйонерів і мільйони злидарів.

Характерними рисами молоді, породженими сучасними умовами життя більшості громадян і станом моральності політичної еліти України, стали інфантильність, нестійкість психіки, аморфність громадянської позиції, відоме соціальне розчарування й недовіра до офіційного слова, заклик, нігілізм. Усе помітнішими в суспільних відносинах стали цинізм, душевна черствість, жорстокість. Душевні вияви та інтереси значної частини молоді все більше втрачають ознаки громадянськості, з'явилася байдуже ставлення до долі державності України [12]. Сьогодні зрозуміло, що без утвердження авторитету науково-філософського світогляду разом із вірою в Бога не можна розв'язати не тільки гострі соціально-економічні, політичні й духовні проблеми, а й питання про сенс життя.

Зважаючи на поліконфесійність релігійного буття в Україні, на релігійну холодну війну, яка виливається у значні суперечності між різними напрямками християнських церков, найдоцільніше звернутися до Біблії. У ній викладено загальнолюдські цінності, глобальним фактором яких є віра в Бога-Творця, духовні закони якого викладені в ній.

Як свідчить історія людства, завжди, коли в житті того чи іншого суспільства панує зло, а добродійність ігнорується, джерело духовності починають шукати в Богові та його слові – Біблії. Тому нині в школах вводиться предмет християнської етики. Формувати творчу особистість мають духовно багаті наставники. У зв'язку з цим виникає потреба в універсальних учителях і духовних учених, оскільки особливо актуальною проблемою сьогодення є різке падіння духовно-моральних якостей молоді. Нині Україна подібна до біблійних Содоми й Гоморри в духовному стані молоді, а як відомо, ціннісну основу держави мають становити професіонали й інтелектуали, їхні духовні та моральні якості як майбутніх спеціалістів. Уже на уроках фізики з'явилася Біблія [13].

Тільки тоді людина стане тією особистістю, яка принаймні поважає свого ближнього, бачить гріх розпусти, злодійства, зловживань, нецензурних висловів, хамства та іншої аморальності. Доти матимемо те, що маємо – трохи мільйонерів і мільйони жебраків. Релігійне розуміння сенсу життя не применшує значення діяльності, корисної людині. Правильно прожити життя – це головна справа особи. Сенс життя – це поняття, яке виражає ставлення людини до свого життя й до себе самої [3].

Оскільки людина – істота суспільна, сенс життя має виражати також ставлення до суспільства. Суспільство – це те вище, з чим співвідноситься життя кожного з нас. Без усвідомлення свого нерозривного зв'язку із суспільством неможливо визначити змістову життєву перспективу, немислиме наповнене істинним змістом життя. У людині головне не те, чому вона живе, а те, як вона живе, як ставиться до зовнішнього світу, до інших людей, як задовольняє свої потреби. У своїй специфічній якості молода людина формується вже не біологічною природою, а суспільним буттям. Усе, що характеризує специфіку людського життя, не дається в готовому вигляді, а народжується в процесі суспільної практики. Оскільки релігія протягом тисячоліть залишається суттєвим фактором впливу на суспільство, то зрозумі-

ло, що вона неодмінно має впливати на формування кожної особистості, на її життя. Цій проблемі присвячена велика кількість досліджень викладацького складу Острозької академії (див. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Книга 2. – 1996 р.; Наукові записки. – Т. II. – 1999 р.), у яких ідеться про «виховання молодого покоління на принципах християнської моралі в процесі відродження України».

Одним із найважливіших стимулів активності атеїстів у боротьбі проти релігійної духовності й моралі є глибоке переконання їх у тому, що й у наш час релігія залишається опіумом, дурманом, який деформує свідомість віруючих [14]. Поширеною є думка: «Релігія – це просто спосіб забути, знайти душевний спокій і розраду». Але хіба в нашому бурхливому повсякденному житті, яке насичене вбивством, зневагою, підступництвом, брехнею, ненавистю, насильством, це так погано?

Релігійна віра є сукупністю уявлень і поглядів, в основі яких лежить твердження про існування надприродної сили – Бога. У цьому розумінні віра є істотною й невід'ємною ознакою релігії. Але атеїст, звісно, вважає, що релігія – це марновірство. Віра в надприродне – нісенітниця, витвір хворобливої фантазії віруючого, – твердить науковий атеїзм. Вона тримається на неутті й темряві мас, на некритичному, ілюзорному сприйнятті дійсності. Релігійна віра, на думку атеїста, змикається із забобонами та визнанням релігійних «чудес» [15].

Такі твердження атеїзму архаїчні, оскільки з них випливає, що нині більшість світової спільноти, яка є віруючою, психічно хвора, являє собою темну, неосвічену масу. У наш час невиданого ІВТ НТП [16], великої кількості віруючих учених твердити подібне, дійсно, є нісенітницею.

Щодо дива можна зауважити таке [17]. Ми завжди сприймаємо як диво мало ймовірне явище. Пізнаючи мало ймовірні події, які в дійсності відбуваються та підкоряються законам природи, ми отримуємо більшу інформацію про Всесвіт. Звідси випливає, що атеїст може більше не боятися дива. Проте багато людей розчаровані й не довіряють традиційним релігіям, бо насправді останні не виконують ті функції, які повинні виконувати, а саме: творити добро, нести злагоді поміж людей, сприяти миру, рятувати молодь, а головне – сприяти припиненню нищення всього живого на Землі. Певно, в наш час потрібно було повернутися до часів християнства за Ісуса Христа і його апостолів.

Релігія в минулому не йшла, а деякі релігійні осередки й нині не йдуть назустріч природознавству та науці загалом. А це сьогодні відштовхнуло і створило прірву між багатьма людьми і традиційними релігіями. Результат відомий – занепад духовності людей і прогресування екологічно-кліматичної катастрофи. Значна частина населення планети в наш час відійшла від традиційних релігій і створила релігійні об'єднання інших віросповідань, які базують свою діяльність лише на вивченні Біблії і пропаганді її положень, канонів, настанов у тісному переплетінні з останніми досягненнями науки й техніки [18, с. 336].

Серед найвидатніших учених можна знайти дуже мало атеїстів і агностиків, які вважають неможливим пізнати істину в питаннях існування Бога або вічного життя, з якими пов'язане християнство й інші релігії. У минулому багатьох учених зі світовими іменами не покидала віра у Творця. Ще Альберт Ейнштейн (1879–1955 рр.) хотів вяснити, яким фундаментальним законам слідував Бог, створюючи Всесвіт. Можна також навести слова Френсіса Бекона (1561–1626 рр.): «Лише мале знання відводить від Бога, велике знання веде до нього»; або ж Вернера Гейзенберга (1901–1976 рр.): «Перший ковток із посудини природознавства народжує атеїзм, але на дні посудини нас чекає Бог».

Видатні сучасні вчені також найглибше переконані в існуванні Бога. І не тільки тому, що вони найкраще бачать шлях до Бога через дані природознавства, а й тому, що завдяки тонкій духовній організації мають, як правило, більш досконало розвинуте релігійне відчуття. Не страх, а, навпаки, вдячність і довіра, мабуть, найсуттєвіші його компонен-

ти. Для них характерно сприйняття Бога як джерела справедливості й добра [19, с. 190].

Атеїсти зажадали незалежності від Бога, але це не привело до успішного і щасливого життя. Хіба вони створили такий світ, який є благом для всього людського роду? Наслідки минулого атеїстичного правління просто катастрофічні: жахливий, повний ненависті й насильства світ, мільйонні жертви, і це при тому, що були досягнуто значних успіхів у сфері науки, техніки, промисловості, медицини тощо [20]. Результат для України лише один – значна смертність і нищівне руйнування природи.

У зв'язку з перенаселенням Землі та наявними цивілізаційними кризами й геокосмічними загрозами (зіткнення з кометами, астероидами, великими метеоритами тощо) для людства й нашої планети, яка є космічним об'єктом, вихід бачиться в переселенні частини антропокосмічно вихованої молоді спочатку на штучні космічні житлові комплекси та на планети, найбільш придатні для життя (наприклад, Місяць і Марс), у межах Сонячної системи, а згодом і на екзопланети нашої й інших галактик з метою збереження генофонду людства і створення практично вічної космічно-екзопланетної цивілізації [21]. Ще раз нагадаємо, К. Ціолковський стверджував, що людина живе більше життям Космосу, ніж земним життям.

Сенс людського існування набагато глибший і цікавіший, ніж виживання й самообслуговування. Людина приходить у цей світ, щоб працювати та вчитися, а не лише для збільшення матеріальних благ і не тільки для насолоди своїми мисленневими або іншими здібностями. Вона приходить у цей світ, щоб удосконалювати себе і Всесвіт. Людина повинна розкрити свою творчу природу, усвідомити себе й виправдати своє покликання – стати помічником Бога в його світотворенні.

Проте автор праці [22, с. 14] відзначив: «Помітним є ще один чинник сучасної соціокультурної динаміки – суттєве зростання дєвості, активності релігійної свідомості, духовно-практичні провідники якої все більш потужно заявляють про себе на педагогічному поприщі, намагаються подолати історично сформоване відокремлення держави від церкви, освіти від релігії. Представники духовенства намагаються ввійти, насамперед, у загальноосвітню школу, організують так звані суботні або недільні школи духовності, створюють позаурочні комп'ютерно-духовні центри, делегують своїх представників для участі в проведєнні різноманітних презентацій, мистецьких, політичних чи навіть спортивних заходів. Ми не схильні засуджувати духовенство за його спроби власною участю поліпшити процес виховання особистості. Тільки щоб цей процес не засмічували всякого роду лжепророки».

Щоб усвідомити християнський сенс життя, необхідно жити в мирі і злагоді як із самим собою, так і з іншими живими творіннями, а також бути в повній гармонії з намірами Бога, які викладені в Біблії, і цим самим, не оскверняти Його Землю і Всесвіт. Біблія гідна того, щоб ми ретельно вивчали її, особливо ті настанови, які стосуються сенсу життя людини на Землі.

Основні положення цього питання були викладені в Нагірній проповіді Ісуса Христа й в інших частинах Біблії [23]. Підсумовуючи, можна сказати, що християнський сенс життя нині зводиться до таких етичних норм: люби Бога як самого себе; навчайся все життя; твори науку, нові технології й техніку; не вбий; не кради; не зраджуй: ти завжди відповідальний за тих, кого наблизив до себе; не свідчи брехливо, уникай неправди; не бажай того, що належить іншим; люби й шануй батьків і дітей своїх; люби працю і працю сумлінно; не завдавай шкоди навколишньому світові; остерігайся згубних звичок; будь милосердним і поважай інших: чини з іншими так, як хотів би, щоб чинили з тобою.

Якщо кожний українець буде виконувати ці заповіді, то можна буде стверджувати, що духовно-моральні якості української нації базуються на нормах загальнолюдської (світської) моралі, принципами якої є стриманість, поміркованість, доброзичливість, безкорисливість, гостинність,

виконання культурних, етичних і естетичних норм поведінки в суспільстві, виключаючи грубість, чванство, пихатість, нетерпіння, недовіру й, навпаки, включаючи повагу до історичного минулого народу, його мови, культури і традицій, турботу про долю України, дбайливе ставлення до природи, народних культурних і мистецьких надбань.

Література

1. Поліщук Н.В. Філософсько-освітній аспект необхідності становлення антропокосмічної духовності молоді в контексті інформаційно-високотехнологічного науково-технологічного прогресу / Н.В. Поліщук // Збірник наукових праць «Гілея»: науковий вісник. – 2016. – Вип. 107. – С. 313–319.
2. Васянович Г.П. Ноологія особистості: [навчальний посібник для студентів і викладачів] / Г.П. Васянович, В.Д. Онищенко. – Львів: Сполом, 2007. – 217 с.
3. Поліщук Н.В. Про сенс життя в контексті виховання християнської моральної свідомості у студентів / Н.В. Поліщук, М.С. Панченко, І.М. Панченко // Освіта і управління. – 2010. – Т. 13. – № 1. – С. 116–125.
4. Кремень В.Г. Трансформації особистості в освітньому просторі сучасної цивілізації / В.Г. Кремень // Професійно-технічна освіта. – 2009. – № 1. – С. 3–6.
5. Поліщук Н.В. Науково-технічна творчість як важливий елемент формування особистості в епоху науково-технічного прогресу / Поліщук Н.В. // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2011. – № 7. – С. 20–23.
6. Петрушенко В.Л. Філософія: [навчальний посібник]: у 2 ч. / В.Л. Петрушенко. – Львів: Новий світ, 2000, 2011. – 647 с.
7. Андрущенко В.П. Духовне оновлення суспільства / [В.П. Андрущенко, Е.М. Бабосов, Л.В. Губерський та ін.]. – К.: Либідь, 1990. – 197 с.
8. Філософський словарь / [И.В. Андрущенко, О.А. Вусатюк, С.В. Линецкий, А.В. Шуба]. – К.: А.С.К., 2006. – 1056 с.
9. Дулуман Е.К. Мораль, религия и воспитание / Е.К. Дулуман // Наука. Религия. Суспільство. – 2009. – № 4. – С. 16–28.
10. Полищук Н.В. Религии, войны и духовное воспитание человека мира XXI столетия / Н.В. Полищук // Сб. науч. труд. SWorld. – Выпуск 1. – Том 23: Философия и филология / Философия образования. – Иваново: МАРКОВА АД, 2014. – ЦИТ: 114–057. – С. 61–76.
11. Саух П.Ю. Атеизм и религия о счастье и месте человека в мире / П.Ю. Саух. – Днепропетровск: Проминь, 1989. – 183 с.
12. Полищук Н.В. Феномен веры как один из важнейших элементов знания и воспитания духовности молодого специалиста / Н.В. Полищук // Философия образования. – Новосибирск, 2013. – № 3. – С. 35–45.
13. Ройко Я. Біблія на уроках фізики / Я. Ройко // Газета «Фізика». – 2007. – № 1 (301). – С. 20–22.
14. Научный атеизм, религия, современность. – Новосибирск: Наука, 1987. – 332 с.
15. Габинский Г.А. Теология и чудо. Критика богословских концепций / Г.А. Габинский. – М.: Мысль, 1978. – 279 с.
16. Поліщук Н.В. Інформаційно-високотехнологічний науково-технічний прогрес в контексті формування духовності молоді: [монографія] / Н.В. Поліщук. – Рівне: О. Зень, 2014. – 480 с.
17. Поліщук Н.В. Феномен віри в чудо – необхідний рушій творчості сучасної учнівської та студентської молоді в епоху інформаційно-високотехнологічного прогресу / Н.В. Поліщук // Сб. науч. труд. SWorld. – Вып. 2. – Том 24: Философия и филология / Философия образования. – Одесса: КУПРИЕНКО, 2013. – ЦИТ: 213–149. – С. 74–83.
18. Лубський В.І. Релігієзнавство: [підручник] / В.І. Лубський, В.І. Теремко, М.В. Лубська. – К.: Академвидав, 2006. – 432 с.
19. Свідзінський А.В. Релігія і сучасне природознавство / А.В. Свідзінський // Філософська і соціологічна думка. – 1994. – № 11–12. – С. 186–207.
20. Полищук Н.В. Феномен веры как один из важнейших элементов знания и воспитания духовности молодого

спеціаліста / Н.В. Полищук // *Філософія освіти*. – Новосибірськ, 2013. – № 3. – С. 35–45.

21. Полищук Н.В. Філософсько-освітній аспект необхідності становлення антропокоsmічної духовності молоді в контексті інформаційно-високотехнологічного науково-технологічного прогресу / Н.В. Полищук // *Зб. наук. праць «Гілея» : науковий вісник*. – 2016. – Вип. 107. – С. 313–319.

22. Андрущенко В. Педагогічна освіта: Історико-філософська рефлексія для майбутнього розвитку / В. Андрущенко // *Філософія освіти*. – 2007. – № 1. – С. 7–15.

23. Полищук Н.В. Філософсько-освітні аспекти ролі Боголюдини у становленні духовно-моральних цінностей молоді / Н.В. Полищук // *Перспективи : соціально-політичний журнал*. Серія «Філософія, політологія, соціологія». – Одеса, 2014. – № 2 (60). – С. 90–95.

Анотація

Полищук Н. В. Особливості формування сенсу життя в контексті виховання світської та християнської духовної свідомості молодого покоління. – Стаття.

У статті розглядаються в зіставленні основні концепції атеїзму й теїзму щодо сенсу життя нинішньої студентської молоді. Показано, що саме християнська філософія привнесла в життя людини обґрунтування аскетичної практики та водночас накреслила магістральний шлях дійсно повноцінного (блаженного) життя – життя в гармонії не тільки з тлінною природою, а й із вічним Богом. Показано, що основні положення щодо настанов, які стосуються сенсу життя людини на Землі, були викладені в Нагірній проповіді Ісуса Христа й в інших частинах Біблії. Підсумовуючи, можна сказати, що християнський сенс життя нині зводиться до таких етичних норм, як любий Бога як самого себе; навчайся все життя; твори науку, нові технології й техніку; не вбий; не кради; не зраджуй: ти завжди відповідальний за тих, кого наблизив до себе; не свідчи брехливу, унікальну неправду; не бажай того, що належить іншим; люби та шануй батьків і дітей своїх; люби працю і працею сумлінно; не завдавай шкоди навколишньому світові; остерігайся згубних звичок; будь милосердним і поважай інших: чини з іншими так, як хотів би, щоб чинили з тобою. Якщо кожний українець буде виконувати ці заповіді, то можна буде стверджувати, що духовно-моральні якості української нації базуються на нормах загальнолюдської (світської) моралі, принципами якої є стриманість, поміркованість, доброзичливість, безкорисливість, гостинність, виконання культурних, етичних і естетичних норм поведінки в суспільстві, виключаючи грубість, чванство, пихатість, нетерпіння, недовіру та, навпаки, включаючи повагу до історичного минулого народу, його мови, культури і традицій, турботу про долю України, дбайливе ставлення до природи, народних культурних і мистецьких надбань. З'ясовано, що сенс людського існування набагато глибший і цікавіший, ніж виживання та самообслуговування. Людина приходить у цей світ, щоб працювати й учитися, а не лише для збільшення матеріальних благ і не тільки для насолоди своїми мисленнями або іншими здібностями. Вона приходить у цей світ, щоб удосконалювати себе і Всесвіт.

Ключові слова: атеїзм, теїзм, Бог, Творець, Біблія, релігія, Всесвіт, матеріалізм, ідеологія, наука, людина, суспільство, розум, освіта, культура, духовність, мораль, виховання.

Анотація

Полищук Н. В. Особенности формирования смысла жизни в контексте воспитания светского и христианского духовного сознания молодого поколения. – Статья.

В статье рассматриваются в сопоставлении основные концепции атеизма и теизма относительно смысла жизни нынешней студенческой молодежи. Показано, что именно христианская философия привнесла в жизнь человека обоснования аскетической практики и в то же время наметила магистральный путь действительно полноценной (блаженной) жизни – жизни в гармонии не только с тленной природой, но и с вечным Богом. Показано, что основные положения в отношении установок, касающихся смысла жизни человека на Земле,

были изложены в Нагорной проповеди Иисуса Христа и в других частях Библии. Подытоживая, можно сказать, что христианский смысл жизни сейчас сводится к следующим этическим нормам: возлюби Бога как самого себя; учись всю жизнь; производи науку, новые технологии и технику; не убей; не укради; не изменяй; ты всегда в ответе за тех, кого приблизил к себе; не свидетельствуй ложно, избегай лжи; не желай того, что принадлежит другим; люби и почитай родителей и детей своих; люби труд и работай добросовестно; не причиняй вреда окружающему миру; сторонись вредных привычек; будь милосерден и уважай других; поступай с другими так, как хотел бы, чтобы поступали с тобой. Если каждый украинец будет выполнять эти заповеди, то можно будет утверждать, что духовно-нравственные качества украинской нации базируются на нормах общечеловеческой (светской) морали, принципами которой являются сдержанность, умеренность, доброжелательность, бескорыстие, гостеприимство, выполнение культурных, этических и эстетических норм поведения в обществе, исключая грубость, чванство, тщеславие, нетерпимость, недоверие и, наоборот, включая уважение к историческому прошлому народа, его языку, культуре и традициям, заботу о судьбе Украины, бережное отношение к природе, народным культурным и художественным достижениям. Выяснено, что смысл человеческого существования намного глубже и интереснее, чем выживание и самообслуживание. Человек приходит в этот мир, чтобы работать и учиться, а не только для увеличения материальных благ и не только для наслаждения своими мыслительными или другими способностями. Он приходит в этот мир, чтобы совершенствовать себя и Вселенную.

Ключевые слова: атеизм, теизм, Бог, Создатель, Библия, религия, Вселенная, материализм, идеология, наука, человек, общество, разум, образование, культура, духовность, мораль, воспитание.

Summary

Polishchuk N. V. Features of formation of the meaning of life in the context of secular education and christian spiritual consciousness of the young generation. – Article.

The article discusses the mapping of the core concepts of atheism and theism about the meaning of life for present students. It is shown that Christian philosophy has brought to human life justify the ascetic practices and at the same time outlined the main path really full (blessed) life – living in harmony not only with a corruptible nature, but also with the eternal God. It is shown that the basic provisions regarding the meaning of human life on Earth was contained in the sermon on the mount Jesus Christ, and in various other parts of the Bible. Summing up we can say that the Christian meaning of life now reduced to such ethical standards as: love your God as yourself; learn life; works of science, new technologies and techniques; do not kill; do not steal; do not change; you are always responsible for those who are close to him; don't testify falsely, don't lie; you shall not covet what belongs to others; love and honor of parents and their children; love work and to work in good faith; does not harm the world; beware of bad habits; be compassionate and respect others: do unto others as you would have them do to you. If every Ukrainian will carry out these commandments, it can be argued that spiritual and moral qualities of the Ukrainian nation based on the norms of universal (secular) morality, the principles of which are: restraint, moderation, kindness, unselfishness, hospitality, the implementation of cultural, ethical and aesthetic norms of behavior in society, eliminating rudeness, arrogance, vanity, impatience, distrust, and Vice versa, including respect for the historical past of the people, their language, culture and traditions, care about the fate of Ukraine, respect for nature, people's cultural and artistic achievements. Clarified that the meaning of human existence is much deeper and more interesting than the survival and self-care. Man comes into this world to work and to learn, not only to increase wealth and are not only enjoying their mental or other abilities. He comes to this world to perfect ourselves and the Universe.

Key words: atheism, theism, God, Creator, Bible, religion, the universe, materialism, ideology, science, man, society, intelligence, education, culture, spirituality, morality, education.